

MEHMET DANIŞ

Şafiyye Sultanzade

(ö. 6 Ekim 1837)

HAYATI

IV. Murād'ın (1021-49/1612-40) kızlarından Şafiyye Sultān (ö. ?) ile Siyāvūş Paşa-yı Şānī'nin kardeşi Hüseyin Paşa'nın (ö. 1099/1687-88) evliliğinden Mehmed Rezmī ve Ruqīyye adlarında iki çocukları dünyaya gelmiş, M.D. Mehmed Rezmī'nin torunlarından İsmā'īl Bey (ö. 1211/ 1797) ile Nesibe Hānım'ın çocuğu olarak Beşiktaş'ta doğmuştur.¹ Büyükannesine nispetle "Şafiyye Sultanzade" adıyla tanınmıştır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar M.D.'in ailesi dışında, II. Muştafā'nın (1106-15/ 1695-1703) kızı Şafiyye Sultān'dan dolayı başka Şafiyye Sultanzadelerin de varlığını ortaya çıkarmıştır.²

M.D. haccan-ı divan-ı hümayundandır.³ Memuriyete ilk olarak hangi tarihte başladığı belli olmamakla beraber, 1176/1763 tevcihatında sergi katibi olarak gösterilen Dāniş Efendi'nin M.D. olması olasıdır. III. Selīm (1203-22/1789-1807) tarafından 1221/1807 tarihinde kendisine uygun bir vazife tevcih edilmesine dair hatt-ı hümayun çıkarıldığı anlaşılmaktadır.⁴ M.D. 4 Cemaziyülahir 1227/15 Haziran 1812 tarihinde ordu-yı hümayuna çadır malzemesi ulaştırma görevi ile Şumnu'ya (Şumen) gönderilmiştir. Bu vazifesini tamamladıktan sonra İstanbul'a sefaretle gitmek üzere Şumnu'ya gelen Rus baş murahhası İtalinski'ye (ö. 1827) mihmandar tayin olunmuş, İstanbul'a vardığında bu gibi hizmetlerde bulunanlara yakışır bir vazife verilmesi de ayrıca tenbih edilmiştir.⁵

M.D. mevacic dağıtma göreviyle Bağdād'a gönderildiği sırada oralardaki kutsal yerleri ziyaret etmiş, döndükten sonra bir müddet gümrük işlerinin teftişinde ve daha sonra ilk kurulduğunda basma emanetinde, sonra da damga emanetinde çalışmıştır. 4 Şevval 1232/17 Ağustos 1817'de maliye kalemlerinden olan piskopos mukataacılığına, 4 Şevval 1238/14 Haziran 1823'de başmukataacılığa, 4 Şevval 1240/22 Mayıs 1825'de ulufeciyan-ı yemin kitabetine, 4 Şevval 1243/19 Nisan 1828'de ise piyade mukataacılığına atanmıştır.⁶

M.D.'in ömrünün sonlarına doğru artık bir memuriyette bulunmadığını, 1249/1834'de Şafiyye Sultān'ın evlatlarına vakfettiği Aqçaabād mukataası gelirinden kayd-ı hayat şartıyla yıllık 500 kuruş ve 1251/1836 yılı cizye fazlasından da aylık 500 kuruş maaş aldığını tespit etmekteyiz.⁷ M.D.'in ölümünden sonra Qaresi ve Şaruhan sancaklarına bağlı Başgerdek köyündeki 20.000 akçelik zeametinin hasılatı olan aylık 118,5 kuruş evlatlarına tahsis edilmiştir.⁸

M.D. Mevlevi tarikatına bağlı olmasından dolayı Qonya'ya Mevlana türbesini ziyarete gitmiş ve dönüşünde 6 Receb 1253/6 Ekim 1837 tarihinde vefat ederek Beşiktaş'ta Köprübaşı'nda ceddinin yanına defnedilmiştir.⁹ M.D.'in aile mezarlığı Be-

şiktaş'ta Aqaretler Yokuşu'nda caddenin hemen sağında Meḥmed Rezmî Paşa'nın mezarı etrafında gelişmiştir. Hazirede M.D. ile birlikte 19 aile ferdi bulunmaktadır.

M.D.'in bir oğlu asakir-i şahane binbaşlarından Ḥācī °İsmā°il Ḥāqqī Bey, diğer oğulları ise Maḥmūd Bey ve Şafvet Bey'dir. Ayrıca °Azīze ve Şafīyye adında iki kızı vardır. Torunlarından *Bir Türk Diplomatinin Evrāq-ı Siyāsiyyesi* adlı eserin yazarı Şalāḥaddīn Bey matbaa-yı amire müdürü, Ḥācī °İsmā°il Ḥāqqī Bey'in oğlu Ḥasan Ḥilmī Bey ise şehremaneti muhasebe kalemi hulefasından idiler.

ESERLERİ

① *Neticetü'l-veqāyi*^c

Eser İstanbul Tophane'de bulunan Nuşretiyye Camii'nin 29 Şa°bān 1241/8 Nisan 1826'da ilk önce II. Maḥmūd (1223-55/1808-39), ardından diğer devlet ricali tarafından ziyareti ile başlayıp, daha sonra Rumların tenkili, yeniçeri ocağının kaldırılması öncesi ve sonrası gelişen olayların anlatımı ile devam ederek, 9 Zilkade 1241/15 Haziran 1826'da çıkarılan sancak-ı şerifin seksen gün sonra tekrar yerine konulması ile son bulmaktadır. Eserde Nusretiye camiinin inşası, yeniçeri ocağının kaldırılmasından önce Eşkinici tahriri, bazı tayinler, yeniçeri ocağının kaldırılışı sırasında meydana gelen olaylar, Bektaşî tekkelerinin yıkılması, Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin kuruluşu, sürgünler, ocağın kaldırılmasından sonra yapılan bazı idamlar ve tayinler müellif tarafından konu başlıkları halinde verilmiştir.

Müellif müşahede ettiği olayları kaleme aldığı eserini II. Maḥmūd'a takdim etmiştir. Eser, konu paralelliği olan Es°ad Efendi'nin *Üss-i Zafer* ve Şirvānlı Fātiḥ Efendi'nin *Gülzār-ı Fütūḥāt* adlı eserlerine nispetle sade bir üslup ile kaleme alınmış olup zaman zaman belgeler kullanılmıştır. Yazar yeniçeriler hakkında "hâinan u kâfiran", "şirzime-i bağıyan" gibi ağır ifadeler kullanır. Eserin ulaşılabilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

② *Sefāretnāme-i Şāhī*

Eser II. Maḥmūd'un 22 Zilhicce 1246/3 Haziran 1831 tarihinde çıkmış olduğu ve otuzüç gün süren Gelibolu, Çanaqqal°e (Çanakkale), Edirne gezisini günü gününe anlatmaktadır. Yolculuğun güzergahı deniz yolu ile Gelibolu'ya, oradan Bolayır, Çanakkale, Maydos, Naraburnu'na ve Keşan, Uzunköprü üzerinden Edirne'ye ve İstanbul'a dönüş şeklindedir. M.D. seyahate katılmadığı halde, seyahat sırasında geçen olayları birinci şahıslardan dinleyip kaleme almış ve eserini II. Maḥmūd'a takdim etmiştir. Osmanlı padişahları halkın durumunu görme maksatıyla şehir dışına çıkmaları nadir bir olaydır. Dönemin vakanüvisi Es°ad Efendi aynı gezi ile ilgili olarak kardeşi Naẓīf Aḥmed Mollā tarafından tutulan gezi notlarını tashih ederek *Sefernāme-i Ḥayr*¹⁰ adı ile II. Maḥmūd'a takdim etmiştir. Bu eser M.D.'in eseri ile aynı yıl ve ayda kaleme alınmıştır. *Sefāretnāme-i Şāhī*'nin tek nüshası mevcuttur. Yapılan edisyonunda indeks mevcuttur.

M.D.'in *Dīvān*'ının bilinen tek nüshası Fahri Bilge'nin özel kütüphanesinde iken bu şahsın ölümünden sonra kitapları arasında satılmıştır ve bugün nerede olduğu bilinmemektedir.¹¹ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, M.D. ile karıştırılan başka bir Mehmed Dāniş Bey'e ait yazma divanın birçok nüshası bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

① *Neticetü'l-veqāyi*^c

Yazma: (1) İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 6006; 28 y., 21 sat., talik.

Edisyonlar: Yok.

② *Sefāretnāme-i Şāhī*

Yazma: (1) İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5082, 14 y., 21 sat., talik.

Edisyonlar: Şamil Mutlu, *Mehmed Daniş Bey Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans tezi (İstanbul Üniversitesi, 1992). Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Daniş Bey ve Eserleri* (İstanbul, 1994).

Genel Kaynakça:

BOA, Ali Emiri, II. Mahmud, no. 5454, no. 8756. BOA, Cevdet Maliye, no. 22428. BOA, Hatt-ı Hümayun, no. 58419/56, no. 41818-A. BOA, Maliyeden Müdevver Defterler, no. 9010, 6. BOA, Sicill-i Ahval Defterleri, no. 99/425. *H'ācegān Defteri*, İstanbul, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, no. K. 191, 11b; no. K. 184, 15a-b. *Tevcihāt Defteri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, no. 527, 16a, 52b, 63a, 79a. Mehmed Dāniş. *Dīvān*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, no. 2635; no. 287; no. 1943; no. 2635; no. 2907; no. 9842. [Diğer Mehmed Dāniş Bey'e ait olan divanlar]. Mehmed Rezmī Paşa. *Dīvān*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, no. 5499, 99b. Ahmed Lutfi. *Ta'rīh-i Lutfi* (İstanbul, 1290-1292/1873-1875), c. 2, 268; c. 3, 162. Ahmed Cevdet. *Ta'rīh-i Cevdet* (İstanbul, 1309/1891), c. 6, 227. Mehmed Süreyyā. *Sicill-i 'Osmānī* (İstanbul, 1308-1315/1890-1897), c. 1, 48; c. 2, 322-323; c. 4, 696. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul, 1944), c. 3, 1134. Çağatay Uluçay. *Padişahların Kadınları ve Kızları* (Ankara, 1980), 56. F. Babinger. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok (Ankara, 1982), 380-81. Şamil Mutlu. *Mehmed Daniş Bey Hayatı ve Eserleri*. Yüksek lisans tezi (İstanbul Üniversitesi, 1992). Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Daniş Bey ve Eserleri* (İstanbul, 1994). Kemal Beydilli. "Şehzade Elçisi Safiyesultânzâde İshak Bey." *İslam Araştırmaları Dergisi*, 3 (1999), 73-81. Mehmed Esad Efendi. *Vak'a-nüvis Esad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz (İstanbul, 2000), 405. Şirvānlı Fātiḥ Efendi. *Gülzār-ı Fütūḥāt*, haz. Mehmet Ali Beyhan (İstanbul, 2001), XXIV-XXXIII.

HISTORIANS OF THE OTTOMAN EMPIRE

C. Kafadar H. Karateke C. Fleischer

- ¹ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler, no. 9010, s. 6.
- ² Kemal Beydilli, “Şehzade Elçisi Safiyesultânzâde İshak Bey,” *İslam Araştırmaları Dergisi*, 3 (1999), 73-81.
- ³ *H'âcegân Defteri*, İstanbul, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, K.191, 11b.
- ⁴ BOA, Hatt-ı Hümayun, 58419/56.
- ⁵ BOA, Hatt-ı Hümayun, 41818-A.
- ⁶ *Tevcihât Defteri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 527, 16a-79a; Mehmed Esad Efendi, *Vak'a-nüvis Esad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz (İstanbul, 2000), 405.
- ⁷ BOA, Ali Emiri, II. Mahmud, no. 5454, 8756.
- ⁸ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler, no. 9010, s. 6.
- ⁹ Şafiyye Sultânzâde'lerin aile kabristanı için bk. Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Daniş Bey ve Eserleri* (İstanbul, 1994), 102-124.
- ¹⁰ Es'ad Efendi, *Sefernâme-i Hayr*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5080.
- ¹¹ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul, 1944), c. 3, 1134.

Şamil MUTLU

Ocak 2006